

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

КІРОВОГРАДСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Studia in honorem

Серія:
Філологічні науки

Випуск 144

Кіровоград – 2016

ББК 81.2(3)

Н 34

Наукові записки. – Випуск 144. – Серія: Філологічні науки – Кіровоград:
2016. – 540 с.

До Наукових записок увійшли статті, присвячені дослідженню актуальних питань теорії та практики перекладу, прикладної лінгвістики і методичних аспектів підготовки сучасного вчителя іноземних мов, перекладача та фахівця прикладної лінгвістики. Збірник розрахований на наукових працівників, викладачів, аспірантів та пошукувачів і студентів факультетів іноземних мов.

Друкується за ухвалою вченої ради Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
(протокол № 8 від 29.02.2016 року).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

1. Семенюк Олег – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики, ректор Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (головний редактор).

2. Ключек Григорій – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (заступник головного редактора).

3. Гурбанська Антоніна – доктор філологічних наук, професор, директор Інституту журналістики і міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв.

4. Іліаді Олександр – доктор філологічних наук, професор кафедри методик дошкільної та початкової освіти Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

5. Ковтюх Світлана – кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

6. Лучик Василь – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри загального і слов'янського мовознавства Національного університету “Києво-Могилянська академія”.

7. Манакін Володимир – доктор філологічних наук, професор, декан факультету журналістики Запорізького національного університету.

8. Михида Сергій – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри зарубіжної літератури та компаративістики, проректор з наукової роботи Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

9. Міщенко Алла – кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

10. Ожоган Василь – доктор філологічних наук, професор, віце-президент з науково-педагогічної (навчальної) роботи Національного університету “Києво-Могилянська академія”.

11. Панченко Володимир – доктор філологічних наук, професор.

12. Паращук Валентина – кандидат філологічних наук, професор кафедри германської філології Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

13. Перзеке Андрій – доктор філологічних наук, професор центру інноваційних освітніх технологій Псковського обласного інституту підвищення кваліфікації працівників освіти (Росія).

14. Поляруш Олег – кандидат філологічних наук, професор.

15. Руснак Ірина – доктор філологічних наук, професор, проректор з наукової роботи Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

16. Білоус Олександр – кандидат філологічних наук, професор, декан факультету іноземних мов Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (відповідальний за випуск).

Статті подано в авторській редакції

© Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, 2016

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози) / Р. П. Зорівчак. – Львів : Вид-во при ЛДУ, 1989. – 215 с.
2. Коцюбинський М. Твори в 3-х томах / Михайло Коцюбинський. – К. : Дніпро, 1979. – Т. 2 : Оповідання (1901 – 1909). – 288 с.
3. Стефаник В. Мое слово. Новели та оповідання / В. Стефаник; [упоряд, передм. та приміт. Л. Дем'янівської]. – К. : Веселка, 2001. – 319 с.
4. Федькович Ю. Твори в 2-х томах / Ю. Федькович. – К. : Дніпро, 1984. – Т. 2. : Повісті. Оповідання. Казки. Драматичні твори. Листи. – 426 с.
5. Черемшина Марко. Твори в 2-х томах / Марко Черемшина; [ред. і автор вступ. статті О. Є. Засенко]. – К. : Наук. думка, 1974. – Т. 1. – 333 с.
6. Fedjkovyc O. Der Jäger / O. Fedjkovyc; [aus dem Ukrainischen übersetzt von Iryna K. M. Budz] // Ruthenische Revue. – 1905. – Jg. 3. – № 9. – S. 387–392.
7. Kocjubynskij M. Apfelblüten / M. Kocjubynskij; [aus dem Ukrainischen übersetzt von G. Herasymowitsch] // Ruthenische Revue. – 1905. – Jg. 3. – № 15. – S. 378–383.
8. Lepkyj B. Die Mutter / B. Lepkyj; [aus dem Ukrainischen übersetzt von Illa Popowitsch] // Ruthenische Revue. – 1904. – Jg. 2. – № 3. – S. 62–68.
9. Semaniuk I. Ein Gang der Alten / I. Semaniuk; [aus dem Ukrainischen übersetzt von I. Koralewitsch] // Ruthenische Revue. – 1904. – Jg. 2. – № 1. – S. 22–23.
10. Stefanyk W. Das steinerne Kreuz / W. Stefanyk; [aus dem Ukrainischen übersetzt von O. Rosdolskyj] // Ukrainische Rundschau. – 1908. – Jg. 6. – № 2. – S. 21–33.
11. Stefanyk W. Das steinerne Kreuz / W. Stefanyk; [aus dem Ukrainischen übersetzt von O. Rosdolskyj] // Ukrainische Rundschau. – 1908. – Jg. 6. – № 2. – S. 21–33.
12. Stefanyk W. Tot / W. Stefanyk; [aus dem Ukrainischen übersetzt von Ossyp Rosdolskyj] // Ukrainische Rundschau. – 1909. – Jg. 7. – № 12. – S. 423–425.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Оксана Матвійшин – кандидат філологічних наук, доцент кафедри практики німецької мови Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Наукові інтереси : переклад художньої літератури.

УДК 81'25: 811.161.2+811.111

СИСТЕМНІ ВІДНОШЕННЯ МІЖ АНГЛІЙСЬКИМИ ЕКВІВАЛЕНТАМИ УКРАЇНСЬКИХ ТЕРМІНІВ У ПЕРЕКЛАДАХ ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ

Вікторія МІЩЕНКО (Харків, Україна)

Стаття присвячена вивченню проблем перекладу юридичних термінів у контексті їх функціонування. Терміносистема розглядається як основа організації спеціального тексту. Здійснений зіставний аналіз формально-семантичних гіперо-гіпонімічних відношень між термінами, що позначають види товариств в оригінальному тексті Цивільного кодексу України та між їхніми еквівалентами в тексті перекладів. Розбіжності у системних відношеннях між еквівалентами термінів на формально-семантичному рівні в текстах перекладу свідчать про розбіжності у відношеннях між поняттями, що належать до відповідних терміносистем, що становить проблему перекладу.

Ключові слова: юридичний термін, поняття, перекладацька еквівалентність, терміносистема, гіперо-гіпонімічні відношення

The article deals with translation of legal terms in the context of their functioning. Terminology system is considered as the basis of organization of a special text. A comparative analysis of formal-semantic hypero-hyponymic relations between the terms denoting types of business entities in the original text of the Civil Code of Ukraine and between their English equivalents in its translations has been conducted. The differences in the systemic relations between the equivalents of terms in the translated texts indicate the differences in the relations between the concepts that belong to the respective terminology systems, which constitutes a translation problem.

Key words: legal term, concept, translation equivalence, terminology system, hypero-hyponymic relations.

Останнім часом зростає інтерес дослідників до лінгвістичного аналізу проблем перекладу юридичної термінології. Цей інтерес зумовлений реальними потребами в забезпеченні міжмовної комунікації, що виникають, зокрема, внаслідок прагнення України інтегруватися в світовий економічний, освітній та правовий простір, стати відкритою і привабливою для зовнішніх інвесторів. Ніколи раніше так гостро не відчувалася потреба у передачі інформації про українські правові реалії іноземними, і в першу чергу, англійською, мовами. У зв'язку з цим з'являється необхідність у перекладі з української на англійську різноманітних юридичних текстів: законодавчих актів, наукових статей, текстів

публіцистичного характеру (переважно розміщених у засобах масової інформації з метою інформування та роз'яснення тих чи інших правових питань). Отже, проблематика, представлена в цій статті є, безумовно, *актуальною*.

До вивчення юридичної термінології в різноманітних аспектах протягом останніх років зверталось чимало вітчизняних та зарубіжних дослідників (Н. Артикуца, Л. Василькова, Л. Гапонова, Г. Онуфрієнко, Н. Руколянська, М. Шевченко, З. Хоміцька, О. Довбиш, Д. Као, Л. Біел та ін.). Загальнотеоретичні проблеми правничої термінології розглянуті в дослідженні Н. Артикуци, яка розмежовує термінологію, номенклатуру і професіоналізми [1]. Лінгвістичним особливостям українських правничих термінів приділила увагу Н. Руколянська. Вона детально описала моделі іменникових композитів та парадигматичні відношення на рівні лексики, а також розглянула гіперо-гіпонімічні відношення в термінології кримінально-процесуального права [3]. Дослідниця виявила закономірності й специфіку цих відношень, визначила характер семантичних зв'язків, встановила способи їх вираження та активність у межах досліджуваної термінології. Питання варіативності еквівалентів юридичних термінів у різних мовах та проблема уніфікації термінології як передумови правильного однозначного сприйняття юридичного тексту розглянуті в роботі А. Токарської [4]. Д. Као у своїй книжці «Translating Law» [7] розглядає як теоретичні проблеми юридичного перекладу, зокрема його особливий статус, пов'язаний з ілюкутивною силою юридичних текстів як мовленнєвих актів, так і практичні питання, що стосуються юридичних термінів і понять, явищ синонімії, лінгвістичної та правової невизначеності. Аналіз основних властивостей термінів з позицій когнітивного підходу, що є ефективним засобом досягнення еквівалентності перекладу, а також опис переваг і недоліків різних інструментів, якими користуються перекладачі у пошуках оптимального еквівалента терміну (традиційні словники, он-лайн ресурси, пошукові системи, інтернет-форуми) здійснюється в роботі Л. Біел [6].

Аналіз літератури свідчить про те, що незважаючи на значну кількість наукових лінгвістичних розвідок спрямованих на вивчення юридичної термінології та її перекладу, суттєві особливості й пов'язані з ними труднощі перекладу юридичних термінів на іноземну мову залишаються поза увагою дослідників. Разом з тим, завдяки сучасним інформаційним технологіям відкривається майже необмежений доступ до великого масиву «стихійно» перекладених з української на англійську юридичних текстів, які містять еквіваленти юридичних термінологічних одиниць, при чому варіативність цих еквівалентів є достатньо широкою, що може перешкоджати ефективній передачі значущої професійної інформації та, як наслідок, значно ускладнювати міжмовну комунікацію між фахівцями. Отже, невідкладним завданням лінгвістів і термінологів є ретельний аналіз вже існуючих перекладів термінів, оцінка ступеня їх еквівалентності, систематизація труднощів перекладу юридичних термінів на англійську мову, гармонізація та упорядкування еквівалентів відповідно до міжнародних стандартів.

Метою статті є зіставний аналіз системних відношень між українськими термінами цивільного права, що позначають види господарських товариств, та між їхніми англійськими еквівалентами на лінгвістичному рівні в межах одного тексту.

Дослідження виконано на матеріалі тексту Цивільного кодексу України, [5] та його перекладів англійською мовою [8; 9].

Системність терміну є однією з найважливіших притаманних йому властивостей (таких як стислість, точність, однозначність, специфічність уживання, відсутність синонімів) [1]. Неодноразово зазначалося, що системність термінології зумовлена, з одного боку системністю логічною, яка впливає з системності понять науки як такої, з іншого – системністю лінгвістичною, тобто системністю мовних одиниць, якими виражаються ці поняття. Відповідно, розв'язання проблем перекладу термінології неможливе без комплексного аналізу та співставлення системних відносин між термінами у мові оригіналу (МО) та мові перекладу (МП) на рівні понять та на рівні мовних засобів їх вираження.

Існують різні підходи до виділення та аналізу терміносистем. Протягом тривалого часу термінологічні системи вивчалися в парадигматичному вимірі, окремо від будь-якого

конкретного словесного оточення, ситуації мовлення, жанру висловлювання, тобто від будь-якого тексту.

Сучасні дослідники особливу увагу приділяють соціальній ролі та комунікативній функції лінгвістичного знака, а отже й вивченню термінології в природних умовах її функціонування у професійній комунікації. Можна стверджувати, що в сучасному термінознавстві безумовно визнається первинність сфери функціонування термінів. У зв'язку з цим цілком слушною є ідея підійти до проблеми виділення терміносистеми з урахуванням додаткового критерію текстової спільності термінів, що до неї входять [2]. Інформаційна функція терміну, його комунікативна активність, дозволяють розглядати окрему терміносистему як основу організації спеціального тексту на відміну від вивчення сукупності термінів тієї чи іншої наукової області що розглядаються окремо від мікро- та макро- контексту, від особливостей функціонування в мові.

Виходячи з положення про те, що терміни є найменуваннями елементів системи понять, які організують передачу інформації спеціального тексту і визначають зміст комунікативного акту, можемо зробити припущення, що однією з вимог до перекладу спеціального тексту має бути відтворення системних відносин між еквівалентами термінів як на рівні понять так і на рівні мовних засобів, якими ці поняття позначаються.

Перевагою такого підходу є можливість виявлення системних відносин між термінами та між еквівалентами термінів на основі їх функціонування в спеціальному тексті оригіналу та тексті перекладу, а також співставлення характеристик мовних одиниць на парадигматичному та синтагматичному рівні. Особливо цінним цей підхід видається у вивченні перекладів юридичної термінології, специфіка якої полягає, зокрема, в тому, що на відміну від багатьох інших галузей знань, де поняття є універсальними (наприклад, в технічній області: двигун внутрішнього згоряння, або в біології: клітина) юридичні поняття є національно специфічними і не завжди мають абсолютно ідентичні кореляти в іншомовних терміносистемах. Саме тому, коли йдеться про переклад юридичних термінів, еквівалентність не можна розглядати як відношення ідентичності; радше еквівалентність слід розглядати як відношення подібності. Крім того, правові теорії та класифікації не є однаковими у різних правових системах. З цього випливає така гіпотеза: вживання іншомовного юридичного терміну як еквіваленту терміну мовою оригіналу може перешкоджати збереженню системних відношень між еквівалентами термінів у тексті перекладу.

Аналіз тексту Цивільного кодексу України [5] показує, що поняття «товариство» є елементом ієрархічної системи, яку утворює поняття «юридична особа», і в свою чергу є ієрархічною системою, що включає в себе й підпорядковує цілу низку понять. Відповідні терміни об'єднані формально-семантичними гіперо-гіпонімічними відношеннями. Термін *товариство* є гіперонімом, якому підпорядковані гіпоніми *підприємницьке товариство* й *непідприємницьке товариство*. Гіпонім *підприємницьке товариство* також стає гіперонімом, створивши гіперо-гіпонімічну групу на нижчому ступені узагальнення: йому підпорядковуються гіпоніми *господарське товариство* та *виробничий кооператив*, перший з яких вступає в родо-видові відношення з термінами *акціонерне товариство*, *товариство з обмеженою відповідальністю*, *товариство з додатковою відповідальністю*, *повне товариство* та *командитне товариство*, які є согіпонімами.

В розглянутій групі системність виявляється не лише на рівні логіко-понятійної співвіднесеності, але й на власне мовному рівні – на рівні лексичних і словотворчих засобів. Терміни утворюються через додавання до гіпероніму, яким є однослівний термін *товариство*, узгоджених і неузгоджених означень.

Текст перекладу 1 [8] і Текст перекладу 2 [9] містять такі англійські еквіваленти термінів:

Текст оригіналу (ТО)	Текст перекладу 1 (ТП1)	Текст перекладу 2 (ТП2)
товариство	partnership	partnership
підприємницьке товариство	entrepreneurial partnership	entrepreneurial partnership
господарське товариство	business association	economic partnership
акціонерне товариство	joint-stock company	joint-stock partnership
товариство з обмеженою відповідальністю	limited liability company	limited liability partnership
товариство з додатковою відповідальністю	additional liability company	additional liability partnership
повне товариство	full liability company	general partnership
командитне товариство	differentiated liability company	limited partnership

Морфо-синтаксичний і семантичний порівняльний аналіз дозволяє виявити розбіжності у системних відношеннях на певних рівнях гіперо-гіпонімічної ієрархії. В обох перекладах еквівалентом однослівного гіпероніма *товариство*, утвореного суфіксальним способом, слугує іменник *partnership*, який має аналогічну морфологічну структуру, а отже й подібну внутрішню форму. Під внутрішньою формою терміна ми розуміємо семантичну і структурну співвіднесеність складових його терміноелементів з іншими лексемами (морфемами) загальноживаної мови, в тому числі з іншими одиницями (термінами / терміноелементами) даної терміносистеми. Важливим явищем є відмінності у семантичній організації ієрархій у двох перекладах. У ТП1 на нижчому рівні ієрархії категоріальний елемент видового терміносполучення виражається іменником *association*, а на найнижчому – іменником *company*. Обидва ці іменника можна вважати синонімами *partnership*, оскільки усі вони містять сему «об'єднання». Разом з тим, у ТП2 ми бачимо, що на всіх рівнях гіперо-гіпонімічної ієрархії категоріальний терміноелемент виражається однаковою лексемою *partnership*, завдяки чому досягається вищий ступінь структурно-семантичної еквівалентності. Крім того, у кількох випадках спостерігається розбіжність у морфо-синтаксичних структурах означувальних комплексів у складі українського терміну та його англійського еквівалента: прикметнику *акціонерне* в обох перекладах відповідає словосполучення *joint stock*, прикметнику *повне* – словосполучення *full liability* (ТП1), а прикметник *командитний* перекладений словосполученням *differentiated liability* (ТП1). Семантичні відмінності є очевидними у перекладах терміну господарське товариство: *business association* (ТП1) та *economic partnership* (ТП2). Оскільки видові поняття протиставлені одне одному за змістом видової ознаки, означувальні комплекси виражають зміст цієї видової ознаки. Зауважимо, що лише в одному випадку спостерігаємо повний збіг морфо-синтаксичних структур, які утворюються шляхом додавання до гіпероніма означення, вираженого прикметником: двокомпонентний термін *підприємницьке товариство* в обох текстах перекладу має еквівалент *entrepreneurial partnership*.

Аналіз формально-семантичних відношень між термінами в структурі термінологічного гнізда є способом систематизації термінології, який, зокрема дозволяє виявити зв'язок між парадигматичними відношеннями в терміносистемі та проблемами перекладу термінів. Як слушно зазначає О.Довбиш [2], перешкодою в досягненні еквівалентності може бути

відмінна диференціація понять у МО та МП. Особливо значущою є наявність категоріального протиставлення понять в одній терміносистемі і відсутність такого протиставлення в іншій, що виражається в антонімічних відношеннях між термінами в одній з мов і відсутності подібної антонімії в іншій.

Виходячи з положення про структурну й понятійну вмотивованість терміну, маємо зробити припущення, що вживання синонімічних лексем в якості ключового категоріального компонента в гіперо-гіпонімічній ієрархії англійських еквівалентів обумовлено певними, суттєво важливими для передачі змісту, відмінностями понять, які в англійській терміносистемі цивільного права виражені термінами *partnership, association and company*.

Таким чином, підхід до вивчення терміносистеми як основи організації спеціального тексту з урахуванням критерію текстової спільності термінів, який передбачає зіставний аналіз системних відношень між термінами в тексті оригіналу та між еквівалентами термінів у тексті перекладу дозволив виявити певні порушення формально-семантичних гіперо-гіпонімічних відношень між англійськими еквівалентами українських термінів цивільного права, що позначають види товариств. Ці порушення вказують на розбіжності в системних відношеннях між термінами в МО та МП на рівні понять, а саме на наявність категоріального протиставлення понять в одній терміносистемі і відсутність такого протиставлення в іншій, що становить проблему перекладу.

Наступним кроком на шляху до систематизації та гармонізації термінології, а отже й *перспективою* подальшого дослідження, має бути концептуальний аналіз понять, які в МО та МП позначаються відповідними термінами з метою визначення ступеня перекладацької еквівалентності варіантів їх перекладу.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Артикуца Н. Основи вчення про юридичний термін і юридичну термінологію / Наталя Артикуца // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць. – Вип. 6. – К. : КНЕУ, 2005. – С. 84–89.
2. Довбыш О. В. Английская финансовая терминология и проблемы ее перевода на русский язык : На материале годовых финансовых отчетов зарубежных компаний : дис. ...канд. филол. наук : 10.02.20 / Ольга Владимировна Довбыш. – М., 2003. – 186 с.
3. Руколяньська Н. Гіперо-гіпонімічні відношення в термінології кримінально-процесуального права / Наталя Руколяньська // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. пр. – Вип. 7. – К., 2007. – С. 118–120.
4. Токарська А. Актуальні ресурси української правничої термінології (проблемні аспекти) / Антоніна Токарська // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2002. – № 453. – С. 383–385.
5. Цивільний кодекс України : за станом на 1 січ. 2016 р. / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
6. Biel Ł. Legal terminology in translation practice: dictionaries, googling or discussion forums? / Łucja Biel // SKASE Journal of Translation and Interpretation [online]. – 2008. – vol. 3, no. 1. – P. 22–38. – Режим доступу: http://www.skase.sk/Volumes/JTI03/pdf_doc/3.pdf.
7. Cao D. Translating Law. / Deborah Cao // Clevedon : Multilingual Matters Ltd. – 2007. – 188 p.
8. The Civil Code of Ukraine : Abstract text on April 1, 2005 / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/annot/en/435-15>
9. The Civil Code of Ukraine. / Благодійна організація «Центр комерційного права». – Режим доступу: <http://www.commerciallaw.com.ua/images/stories/enlaw/Civil%20Code.pdf>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Вікторія Міщенко – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов №2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Наукові інтереси: юридичний переклад, проблеми перекладацької еквівалентності та адекватності, когнітивний підхід до перекладу термінів, методика викладання юридичної англійської.

УДК 821. 030 (3)

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ВЕРЛІБРУ ПОЕЗІЇ С. КЮНЦА

Лариса МОСІЄВИЧ (Запоріжжя, Україна)

Статтю присвячено вивченню особливостей перекладу верлібру англійської поезії С. Кюнца українською. Дослідження виконано на матеріалі українського перекладу Б. Бойчука. На основі порівняльного аналізу визначаються способи відтворення художніх засобів верлібру англійською та українською. Поезія Кюнца відрізняється різноманітністю стилістичного синтаксису, що майже